

da je bilo više povijesne sreće, mogao je postati hrvatska, pa i slavenska, lingua franca. Međutim, kada su naši ozaljski plemenitaši dekapitirani u Bečkom Novom Mjestu, projekt je zamro i došle su na scenu nove ideje koje ne bjehu u suglasju s unutarhrvatskim ujedinjujućim potrebama.

Kako je uopće moguće da ste, radeći najčešće na drugom kraju svijeta, ovu smotru uspješno održali u životu 32 godine?

Ustrajnost je, uz vizionarstvo, otočna osobina. More koje nas okružuje širi obzorja i jača dvosmjernu energetsku protočnost. Otok jest svojevrsna pobuna protiv kontinentalnog ozemlja; povezuje sa svijetom, univerzumom, ali i mikrokozmosom naše, otokom zatvorene, nutrine. Biti jakim prema vani, ali i prema unutra preduvjet je izdržljivosti. Istrajati – često je važnije od same pobjede – premda, u slučaju Zlatne formule hrvatskoga jezika ča-kaj-što, do cilja se došlo Formulinim proglašenjem (Povjerenstvo za nematerijalnu baštinu Ministarstva kulture RH) kulturnim dobrom i stavljanjem njenim na Nacionalnu listu zaštićene nematerijalne baštine. Zbilo se to 29. studenoga 2019. pod rješenjem Z-7412. Potonji je datum za pamćenje u panoptikumu hrvatskoga jezikoslovnog napretka i opstanka.

Molila bih vas da se samo još na trenutak vratite u tu daleku 1991. godinu, kada su se pjesnici prvi put našli na Braču. Trajao je Domovinski rat, Hrvatska je bila napadnuta, a vi ste zaključili da podjednako snažno kao i zemlju treba braniti hrvatski jezik? I da u tom poslu ključnu ulogu imaju baš pjesnici?

Jezik jest narod i narod jest jezik, kako navodi pop Martinac nakon krvavog ishoda Krbavske bitke. Jer "Turci nalegoše na jazik hrvatski". A kako je poezija sol jezika, srčika i esencijalna mu vitalnost, pjesnička riječ bila je za mene najznačajnije oružje za obranu od preziranja s Istoka; krstim je nježnim oružjem. Braniti se onime što nam je dragocjeno, značilo je dati najbolje od sebe i svojega naroda, pod barjakom srca, jer pjesništvo budi emocije i užije svijest koja određuje nam putovanje, razumijevanje putovanja i načine izlaska iz nametnutih nevolja. Zbog rata i s mirotvornim željama odlučio sam da se ovjenčani pjesnik kruni maslinovim vijencem, simbolom mira i spiritualnog nagnuća, za razliku od lorovog vijenca koji sugerira slavu i uznijetost. Poeta laureatus u Selcima postaje poeta oliveatus i njegovi se stihovi uklešu, prema mome il' ovjenčanikovu izboru, na ploču Zida od poezije, na središnjem trgu Stjepana Radića pred crkvom Krista Kralja. Sada već imam 32 ploče, a Zid od poezije postade svojevrsnim oltarom hrvatskoga pjesništva. Kada netko od pjesnika sa Zida, a na njemu su i najveći poput Parunove, Mihačića, Tadijanovića... premine – učenicima ili žiteljima stave svjećicu ili katicu cvijeća u znak štovanja i spomena umrlome pjesniku. Ljudi dolaze iz daleka da obađu Zid i prošiju stihove; on je već postao stvarna atrakcija, mjesto okupljanja i pozornosti ljubitelja pisane riječi. Posljednjih dekada smotra se održava u petak, uoči dana talijanskoga paljenja Selaca (9. VIII. 1943.). Sljedeće godine puni se 80. obljetnica fašističke paleži prelijepoga kamenoga gnijezda s blistavom tradicijskom kamenom arhitekturom, brojnim palačama (Štambuk, Didolić...), a 33. smotra sugerira Kristove godine i puninu Božje naravi.

I ove ste godine u obraćanju pjesnicima govorili o "Zlatnoj formuli hrvatskog jezika ča-kaj-što". Ona je za vas istinski sveti gral hrvatskoga jezika. Možete li onima koji nisu jezikoznanci objasniti značaj te formule?

Hrvatski jezik jedini je od slavenskih jezika koji ima trojednu narav. Sačinjavaju ga tri ostvarena idioma ili stilizacije: čakavska, kajkavska i

MILAN ŠABIĆ/PIXSELL



Više nema razlike između domoljublja i svijetoljublja, svi smo na Zemlji u jednom jedinom čamcu i tkogod ga ljulja dovodi u opasnost sve nas. Univerzalna načela i vrednote trebale bi biti prioritetom svake suvise politike, a pravo bi moralo biti ispred moći, poručuje akademik Štambuk

štokavska; ne nazivam ih dijalektima ili narječjima jer s obzirom na književnost koju kroz vrijeme ostvariše i ostvaruju, potonji ih nazivi unizuju. Ravnopravnost u tretmanu stilizacija na mojoj smotri iskazuje poštovanje na kojemu se ova svehrvatska smotra temelji. Ona prelazi hrvatsko ozemlje i okuplja pjesnike izvan državnih granica (Bačka, Gradišće, BiH...).

Koliko je ona važna za razvoj hrvatskog jezika baš u ovom našem 21. stoljeću?

Zlatna formula ča-kaj-što prevažna je jer preslaguje naš odnos prema jeziku i pokazuje što nam i kakav nam jezik jest. Bečka odluka 1850. (Karadžić, Kopitar, austrijska balkansko-imperijalna jezična politika) nije bila u interesu hrvatskoga naroda. Između austrijskog "Drang nach Osten" i velikosrpskog "Drang nach Westen" Hrvatska je postala jezičnom kolateralnom žrtvom. Radikalni Gajev izbor štokavice, a što mu je i sam Krleža kao rođeni kajkavac zamjerio te daljnje djelovanje hrvatskih vukova izbacilo je kajkavicu i čakavicu, potisnulo je na marginu. Danas se navedeni bečki "izbor", bolje je reći nametnuće, sve očitiije pokazuje dubioznim s obzirom na velikosrpska ili velikoštokavska preziranja koja sve štokavce krste Srbima, kajkavce Slovencima, ostavljajući samo čakavcima mogućnost, i to djelomice, hrvatskoga imena. Hrvatsko što može se razumjeti samo u odnosu na hrvatsko ča i kaj, dok je srpsko što – srpski jezik. Tzv. zajednički jezik, nedavno uskrisio nastojanjima uglavnom jugoslavenski orijentiranih djelatnika, ima štokavsku osnovicu i pokriva ozemlje velike Srbije; time i upravo tako dubrovačka literatura, inače pošpurenja čakavicom, postaje plijenom velikosrpskog nezajažljivog nastojanja da se izbije na toplo Jadransko more. Samo s ča i kaj posjedujemo svoju blistavu jezičnu pričuvu kojom valja oploditi, inače sjajno potvrđeni, hrvatski štokavski standard. Zar je previše tražiti od potonjega da otvori svoje prozorčice e kako bi čakavski i kajkavski sadržaj osmotski ulazio u nj, bogatio ga i time jačao cjelokupni nam jezik i integrirao narodnosnu

svijest. Zlatna formula stožer je koji nas Hrvate jezično okuplja i tvrdava koja brani od tuđinskih preziranja.

Na koji način ljude u Hrvatskoj taj naš vjekovni ča-kaj-što spaja, iako se često čini da se uopće ne razumijemo?

Itekako se dobro razumijemo; ne dokazuju li to vrlo gledane i svima razumljive televizijske serije "Mejaši", "Gruntovčani", "Prosjaci i sinovi", "Malo" i "Velo misto", filmovi poput "Breze", "Tko pjeva zlo ne misli" itd.

Kako je moguće da je jezik, hrvatski jezik, stalno mjesto prijepora i spoticanja u našoj zemlji? I da se njime najviše bave oni koji ga ne poznaju oduviše dobro?

Razlog je tomu što je naš jezik nezavršena priča i projekt koji treba doraditi posvema, stavljajući sve njegove dionice na svoje mjesto. Tek danas, u slobodi, to postaje mogućim i ovaj moj ča-kaj-što projekt – za koji je akademik Radoslav Katičić, jedan od naših najvećih filologa i intelektualaca, kazao da ga drži najznačajnijim od osnutka nove hrvatske države – putokaz je i temelj koji objedinjuje cjelokupnost, sinkronijsku i dijakronijsku, hrvatskih dionica i njenih književnosti, integrira ih i upire u budućnost hrvatskoga jezika.

Treba li nam zakon o hrvatskom jeziku?

Zakon o hrvatskom jeziku neophodan je budući da smo u kaotičnom stanju glede razumijevanja što nam i kakav nam jezik jest. Anglizmi i tehnološki ubrzani razvoj koji nameće engleske izraze potire samosvojnost hrvatskoga, ali i ostalih svjetskih jezika. No ugledati nam se na zemlje koje skrbe o svome jeziku poput Francuske; jer što je dozvoljeno francuskom mora biti dozvoljeno i hrvatskom jeziku. Osobno se trudim prevoditi, posebice medicinske izraze i nazive, jer sam tu kao liječnik najviše doma; tako sam sugerirao izraze: kopnica umjesto AIDS-a, proširnica umjesto stenta, oznak umjesto brenda, ritmodajnik umjesto pejsmejkera, velepošast krunatoga virusa umjesto pandemije koronavirusa, disajnik umjesto respiratora itd. Skrb je svakako pozitivno nagnuće i uni-

verzalna vrednota, a zakon o jeziku treba biti upravo skrbnik i njegujući. Problem s hrvatskim jezikom jesu i nametnute davne opcije i rješenja, te prošlost u komunističkoj Jugoslaviji u kojoj je srpski bio nezasluzeno, nepravedno dominantan i imperijalno postavljen prema hrvatskome jeziku. Nikako ne želim da Hrvati preko noći postanu nepismeni, ali male, postupne i osjetljive promjene su dobrodošle, posebice ako su u duhu i interesu hrvatskoga jezika i hrvatske nacionalne budućnosti.

Meni osobno čim ćujem riječ zakon u glavi se tvore paragrafi, podjele, zabrane, a stava sam da se jezik treba razvijati, i da ga moramo čuvati, daleko od tih strogo zadanih granica.

Vjerujem da će Matičin zakon o hrvatskome jeziku u sebe inkorporirati, makar u preambuli, Zlatnu formulu hrvatskoga jezika ča-kaj-što koju držim temeljnom za razumijevanje i integraciju svih hrvatskih jezičnih dionica te opstanak distinktnoga hrvatskoga jezika. Jezik je živa supstancija i neophodno je da se sa zakonom bude opreznim; stroge zabrane iliti kazne ne bi smjele figurirati u njemu. Osnovno je postaviti smjernice za njegov pun i slobodni razvitak te odrediti ravnotežu između razvoja i usmjerenja. Vjerujem da je osnovna budućnost hrvatskoga u Zlatnoj formuli ča-kaj-što i da je ona, kao proglašeno kulturno dobro, već zakonska uredba, prova i kormilo jezikoslovnoj lađi. Crtrice između ča, kaj i što ukazuju na valentne odnose unutar stilizacija, kano u molekuli vode H₂O gdje dva atoma vodika predstavljaju: ča i kaj, dok veći atom kisika u molekuli živodajne vode predstavlja dominantno što.

Na žalost, pitanje granica u današnjem svijetu mnogo je složenije od granica koje se žele nametnuti jeziku. Zbog posla koji radite sigurno imate drugačiji pogled na svijet današnjice od nas "običnih" smrtnika. Jeste li opće mogli zamisliti da će čovječanstvo tako lako skliznuti u još jedan veliki rat? I to rat na tlu Europe?

Svijet se nepovratno troši i urušava na način koji zabrinjava. Napredak o kojemu zborimo siječe grane

na kojima stojimo; brda smeća rastu, a nerazgradljiva plastika pluta u golemim količinama našim oceanima. Jedino digitalizacija snažno grabi naprijed. Kako sam odrastao u analognom svijetu sve teže podnosim digitalno ubrzanje, njegovo popratno nasilje, kadšto i teror. Umjetna inteligencija prijeteći opstanku čovječanstva. Čovjek će se morati natjecati s kiborzima i robotima kako bi ostao kompetitivan, u sebe će morati ugrađivati čipove; no na kraju, ne budemo li dovoljno mudri i oprezni umjetna inteligencija će nadvladati čovjeka i učiniti ga nepotrebnim. Bit će to, horrible dictu, svijet bez čovjeka. Jedina nada jest da strojevi, nadam se, neće biti u stanju usvojiti metaforički jezik i jezik osjećaja, onakav kakav je kod naravnoga čovjeka. Pjesnički jezik postat će tako jezikom ljudskoga roblja, i utoliko će poezija biti sve važnijim čimbenikom u namu naše budućnosti i opstanka. Novovjekni jahači apokalipse galopiraju svijetom: velepošast krunatoga virusa, potresi, suše, poplave i požari, ratne operacije, prijetnja nuklearnim ratom, sukobi i suprotstavljanja, utrke za naoružanjem, jagma za energetskim i inim resursima; jedino čovjek izgleda svima zamjenjiv, a valjalo bi biti obratno. Svijet se ogleda u iskrivljenom zrcalu, pokazuje svoju nakaradnu stranu i narav. Ono za što smo i zbog čega smo stvoreni izmiče našoj kontroli, svrha od slobode i ljudskosti napušta nas svednevice.

Koliko je po vama realna prijetnja nuklearnim oružjem kojim se "zvečka" od početka ruske agresije na Ukrajinu?

Nuklearna prijetnja svakako je realna, osobito ona koju nazivamo taktičkom; potreban je samo jedan krivi potez i osjećaj ugroženosti na strani nuklearne sile da upotreba atomskog oružja sažge, a možda i uništi naš poznati svijet.

Na općeljudskoj razini nezamislivo je da postoji čovjek spreman stisnuti "crveni" gumb koji će zbrisati pola čovječanstva, možda i cijelo. Jesmo li naivni svi mi koji tako razmišljamo?

Nikako nismo naivni, opasnost je stvarna da stvarnija biti ne može. Optimizam, kolikogod potreban i dobrodošao, ovdje je prilično neutemeljen.

Rekla bih da nismo naivni mi koji vidimo da svijet tone u novi kaos, nove podjele, kao da nema svjetla na kraju tunela, ili još bolje rečeno, kao da je svako svjetlo kojeg ugledamo tek novi brzi vlak koji juri na nas.

Upravo tako, rijetkima danas trebaju odgovori poput ovdje iznesenih; većina ljudi svjesna ja da je svijet u kaotičnom i opasnom stanju i da su sve opcije uništenja na stolu i posve moguće. Pitanje jest kako smiriti i zaustaviti sveopću uzbibanost i nemir koji prožimaju svijet. Neophodni su mudri državnici i vođe snažne duhovnosti koji prepoznaju i potiču vrijednosti i vrline, te očinski i materinski brinu za opstanak čovječanstva i samoodrživost našega planeta. Opće ubrzanje već je toliko da i sam pokušaj njegova usporenja može dovesti do velikih nevolja.

Postoji li, gledano iz pjesničke duše (koju pritišće sve ono što zna i vidi jedan liječnik i veleposlanik), način da mi ljudi uopće spasimo naš svijet?

Već sam dijelom odgovorio i na to; samo velike duše, koje ne vidim na obzorju korumpirane i interesno orijentirane, profitokratske politike, mogle bi ostvariti razliku. Prvenstveni interes svima na planetu Zemlji trebao bi biti njegov opstanak. Ugroza je već toliko narasla da je zamjećuju i slijepci. Više nema razlike između domoljublja i svijetoljublja – svi smo na Zemlji u jednom jedinom čamcu i tkogod ga ljulja dovodi u opasnost sve nas. Univerzalna načela i vrednote trebale bi biti prioritetom svake suvise politike, a pravo bi moralo biti ispred moći – osobito danas kada su okolnosti duboko ►►

Novovjekni jahači apokalipse galopiraju: čovjek je svima zamjenjiv, umjesto da je obratno